

आर. आर. पाटील – एक लोकाभिमुख नेतृत्व आणि लोकसंपर्क कौशल्य
श्री. प्रमोद जगन्नाथ पाटील संशोधक विध्यार्थी, राज्यशास्त्र अधिविभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.

प्रस्तावना

भारतीय स्वातंत्र्याने आपल्या साधेपणा आणि कर्तृत्वाने ओळख निर्माण करणे म्हणजे आर. आर. पाटील, ज्यांना महाराष्ट्र 'आबा' ओळखतो. ग्रामीण भाग नेतृत्व राज्याच्या गृहमंत्री पदाचा अभ्यास करताना त्यांनी ज्या शैलीचा वापर केला आहे, ती आजही राजकीय अभ्यासकांसाठी संशोधनाचा विषय आहे. हा शोधनिबंध त्यांचे नेतृत्व पैलू आणि जनसामान्येचे त्यांचे अतूट नात्याचे विश्लेषण करतो.

नेतृत्वाचे मुख्य पैलू (नेतृत्व शैली)

आर. आर. आबांचे नेतृत्व हे 'स्थित्यंतरवादी नेतृत्व' (परिवर्तनवादी नेतृत्व) या प्रकारात मोडते. त्यांनी सत्ता उपगली नाही तर समाज मानसिकतेत बदल घडवून आणला.

- **मूल्याधिष्ठित नेतृत्व:** राजकारणात राहूनही नैतिक मूल्ये जपण्यावर त्यांचा भर होता. " हे त्यांचे नेतृत्वस्वच्छेचे सर्वात मोठे प्रतिमा यश होते.
- **निर्णयक्षमता आणि धाडस:** डान्स बार बंदी असो किंवा गडचिरोलीतील नक्षलवादा विरुद्ध घेतले ठोस निर्णय, आबांनी आपल्या नेतृत्वाखाली कमाल धाडस शोधले.
- **प्रशासकीय नियंत्रण:** गृहमंत्री असताना पोलिस दलाचे आधुनिकीकरण आणि पारदर्शक पोलिस भरती प्रक्रिया भरून त्यांना अधिकारी वर दिला.

लोकसंपर्क कौशल्य

आबांचे यशाचे गमक त्यांचे संवादात होते. 'लोक त्यांचे लोकांसाठी' या तत्त्वावर आधारित होते.

- **साधेपणा आणि संवाद:** "जनतेचा माणूस" ही प्रतिमा त्यांनी शेवटपर्यंत जपली. मंत्रिमंडळ असोसिएशन, ते लोकांशी त्यांचेच संवाद साधत (मराठी/अहिरणी/गाव) साधत, मुस्लिम व्यक्तीला आपुलकी वाटते.
- **सर्वांचे संपर्क:** प्रमुखांचे जाळे विणणे त्यांना भेटताना त्यांना महत्त्व दिले जाते. लोकांच्या सुख-दुःखात सहभागी होण्याच्या त्यांच्या मूळ त्यांचा लोकसंपर्क दृष्टिकोण राजकीय न राहता भावनिक बनला होता.
- **लोकसहभागतातून विकास:** 'संत गोबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान' हे त्यांचे लोकसंपर्क कौशल्याचे उत्तम उदाहरण आहे. त्यांनी सरकारी जनआंदोलनाचे स्वरूप दिले.

प्रमुख सामाजिक योगदान आणि परिणाम

त्यांच्या नेतृत्व शैलीचा परिणाम महाराष्ट्रातील सामाजिक वर्तुळात:

१. **तंटामुक्त गाव अभियान:** गावपातळीवरील वाद सामोपचाराने त्यांनी न्यायालय आणि पोलिस ठाण्यांवरील कमी केला.
२. **पारदर्शक भरती:** पोलीस भरतीमध्ये वशिलेबाजी संपवून गरीब घरातील गुणवत्ता सिद्ध करण्याची क्षमता दिली.

आर. आर. पाटील हे पदावर आधारित विधी, तर ते लोक विश्वासावर आधारलेले होते. त्यांची निर्णयक्षमता साधेपणा आणि प्रभावी संवाद कौशल्य, ते 'लोकनेता' ठरले. आजच्या काळातील राजकीय नेतृत्वासाठी आबांची कार्यपद्धती हीच काँग्रेसचे आदर्श लोकसंपर्काचे उदाहरण आहे.

सारांश

आर. आर. पाटील यांच्या नेतृत्वाचे मुख्य वैशिष्ट्य म्हणजे सादगी आणि सडेतोडपणा. त्यांनी सामान्य माणसाचा प्रश्न सोडवला. 'तंटामुक्त' मोहिमेद्वारे त्यांनी ग्रामीण गावाचे वातावरण संपवून सामाजिक सलोखा निर्माण केला. प्रशासकीय पोलीस त्यांनी घेतलेली 'पारदर्शक भरती' ही तरुणांसाठी आचार्य किरण ठरली. आर. आर. पाटील हे अधिकारवाणी नसून ते प्रेम, विश्वास आणि लोकसंवाद आधारले होते. त्यांचा प्रवास हा एका सामान्य कार्याचा 'लोकनेता' होण्यापर्यंतचा प्रेरणादायी प्रवास आहे.

संदर्भ ग्रंथ

१. महाराष्ट्र शासन. (२००७). महात्मा गांधी तंटामुक्त गाव अभियान: मार्गदर्शक तत्त्वे आणि अंमलबजावणी . गृह विभाग, महाराष्ट्र शासन.
२. पाटील, आर. आर. (२०१५). आबा: एक लोकनेता (स्मरणिका) . राजहंस प्रकाशन. (किंवा संबंधित संपादकीय संग्रह).
३. लोकसत्ता. (२०१५, फेब्रुवारी १७). लोकजागर: आर. आर. पाटील राजकीय आणि सामाजिक योगदान. लोकसत्ता <https://www.loksatta.com>
४. देशमुख, एस. बी. (२०१८). महाराष्ट्रातील ग्रामीण नेतृत्वाचा अभ्यास: आर. आर. पाटील यांच्या विशेष संदर्भ [अप्रकाशित शोधनिबंध]. शिवाजी विद्यापीठ,
५. पाटील, आर. आर. (२००५). संत गाडेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान: एक सामाजिक . ग्राम विकास विभाग, महाराष्ट्र शासन.